

Habsburška Avstrija.

Etbin Kristan.

(True translation filed with the postmaster at Chicago, Ill., February 12, 1918, as required by the act of Oct. 6, 1917.)

Med mnogimi ugankami, ki jih porajajo razmere sedanje vojne je ena najbolj misterioznih obsežena v vprašanju, zakaj so nekateri državniki tako tolerantni, skoraj blagohotni napram Avstro-Ogrski, da bi ji navidezno še radi pomagali iz zadrege, v katero se je spravila in ji odpustili vse grehe, če bi le obljubila, da bo zanj napredno. Navadno se to razlaga s pripovedko, da je uboga Avstrija le dekla Nemčije. To je sicer resnica, ki se je tekom vojne zlasti na militarističnem polju nedvomno potrdila; ali to dejstvo ne more utemeljiti odveze za avstrijske zločine, kajti črno-rumena monarhija se je prostovoljno podala v službo Hohenzollernov in za cele kupe hudodelstev iz zadnjih let je do zadnje pike sama odgovorna. Zlasti kar se tiče provokacije svetovnega klavna, je njena duša tako črna, da se ne umije v nobenem Jordanu.

Ultimatum, ki ga je grof Berchtold poslal v Beograd tako mefistofelsko prikrojenega, da ni mogla biti posledica nič drugega, kakor vojna, bi bil sam na sebi zadosten dokaz, da je Avstrija vedoma in namenoma kalila svetovni mir. Ali ta dokument perfidne diplomacije ni edini dokaz avstrijske hudobne volje; skozi vso zunanjo in deloma tudi notranjo politiko Avstro-Ogrske se vleče kakor jasno vidna nit stremjenja po oboroženi intervenciji na Balkanu in predvsem po napadu na Srbijo. Nad vse očitno je to postalo z aneksijo Bosne in Hercegovine, dasi je imela Avstrija že davno prej svoje prste v balkanskih zadevah. V času okupacije Bosne in Hercegovine je igrala enako sebično kakor reakcionarno vlogo. V bolgarskih homatijah v dobi Battenberga in potem Koburga je sodeloval njen duh. Srbski puštovilec Milan je bil njeno orodje. Med Albanci je trošila denar za avstrijsko propagando. Doma je pa na najbrezvestnejši način aranžirala veleizdajniške procese zoper Jugoslovane, in dognano je, da se je pri tem posluževala celo falsificiranih dokumentov, ki jih je dobavljala avstrijsko poslanstvo v Beogradu.

Odkar je avstrijska vlada spoznala, da ni mogoče s sanjami intrigami podjarmiti Balkana, se je začela pripravljati na vojno. Z aneksijo Bosne in Hercegovine je prvoizvedla evropsko krizo, in tedajji zunanji minister grof Aehrenthal ni bil tako kratkoviden, da ne bi bil razumel nevarnosti tega Turčiji in Srbiji sovražnega koraka. Zasluga Avstrije ni bila, da ni že tedaj vzplamtel požar.

Docela jasna pa je postala tendenca Avstrije ob času balkanske vojne. Dasi je njena vlada v začetku izrekla svojo nevtralnost in formalno naglašala načelo, da naj Balkan pripada balkanskim narodom, je vendar praktično neprenehoma iskala priliko, da bi se vmešala in napadla Srbijo za hrbtno. Ker ni imela moralno utemeljenega poviča za to, si ga je sama ustvarjala, in tudi pri tem so bile drzne laži in nesramno blufanje vsega sveta njena sredstva.

Pozabljena še ne more biti zloglasna afera avstrijskega konzula Prochaska v Skoplju, ki so ga bili po avstrijskih uradnih vesteh Srbi ubili, pozneje uskopili, dokler ni naposled sam povedal, da se mu ni skrivil las na glavi. Kljub svoji "nevtralnosti" je Avstrija že takrat začela mobilizirati. Kmalu je bila vsa Bosna, Hercegovina in Dalmacija zatlačena z vojaštvom. V teh deželah je zavladalo izjemno stanje. Srbska in socialistična društva so bila razpuščena. Iz Delavskega

doma v Sarajevu so napravili vojašnice; menda zato, da so dobili več prostora za vojake, so spravili čim več civilistov v ječe.

Do vrhunca je Avstrija pognala krizo v času skadskega vprašanja. Več kakor leto dni je mirno gledala, kako so Črnogoreci operirali proti Skadru in ne enkrat ji ni prišlo na misel rekvirirati to mesto za Albanijo. Ko pa je popadalo že na tisoče žrtev in je bilo zavzete mesta le še vprašanje dni in — ko Avstrija ni dobila od Črne Gore Lovčena v dar, je habsburška monarhija nenadoma naprčila iz Skadra casus belli. Vsa internacionalna diplomacija je bila na trnju; londonska konferenca si je morala le z avstrijsko trmo beliti glavo; dunajski zastopniki veseli so oblevali grofa Berchtolda; puhloglavi aristokrat se je pa vživel v vlogo velikega moža in francoskemu poslaniku čisto jasno dejal, da se Avstrija ne bo ozirala na potrebe Evrope ne na interese miru; iz njegovih besed je bilo popolnoma razvidno, da si želi vojne.

Avstrija je bila tista, ki je protestirala zoper srbski koridor do morja, da bi pridržala Srbijo v gospodarskem vazalstvu, in s tem je zasejala seme druge balkanske vojne; preden je ta faktično izbruhnila, je pa z intrigami v Sofiji in Bukarešti kontumirala vse poizkuse mirnega sporazuma med Srbijo in Bolgarsko. Tudi v drugi vojni je bila "nevtralna", in vendar je njeno vojaštvo ostalo mobilizirano. In ko je po miru v Bukarešti ves Balkan demobiliziral, niso mogli avstrijski rezervisti še cele mesece domov.

Berchtoldov juljski ultimatum 1914 je le dosledni rezultat te politike.

Avstrija ni nedolžna žrtev; njena odgovornost je absolutna in do brotljivo priznana, ki se javlja v gotovih krogih napram njej, je popolnoma neumestno.

II.

Avstrijska politika na Balkanu je imela od nekdaj imperialistične tendence. Vojna leta 1866. jo je pahnila iz nemškega Bunda in razdelila sanje o habsburški hegemoniji v Nemčiji. Zedinjenje Italije ji je vzelo nade na obnovitev in razširjenje italijanske posesti. S povečano močjo se je oživila stara parola: Pot do Soluna. Kar bi jo bilo v tej politiki lahko oviralo, bi bila utrditev Jugoslovancev, živčnih v njenih južnih deželah. Če bi se njih moč okreplela, bi bilo težko misliti na vojno z njih rojaki okraj meje. Bilo je torej treba preprečiti vsako jugoslovansko konsolidiranje; nemška buržvazija se je v tem lahko sporazumela z madjarsko oligarhijo; vse jugoslovansko ozemlje se je razdelilo pod njih dvojno oblast, vsaka stran je pa potem še svojo porejro razkosala v drobline. V Avstriji se je germaniziralo, na Ogrskem-madjariziralo. V avstrijskem Primorju je mefistofelska administracija spretno podžigala boje med Slovenci in Hrvati na eni in Italijani na drugi strani; na Hrvaškem je zasejala in pridno zalivala hrvaško-srbska nasprotja. Po zgledu pruske kolonizacije na Poljskem se je zemljiška posest kolikor mogoče spravljala v tuje roke. Tuji so bili uradniki, tuji sodniki, tuje šole. Pounk je bil tako urejen, da ni mogel v avstrijski polovici nihče doseči kolikaj višjega znanja brez nemščine. Nemško-militaristični in avtokratični duh se je ljudstvu v triletni vojaški službi veepjal v glavo.

Vsa ta politika, združena z zatiranjem in večnimi persekucijami, ni imela zaželjenega uspeha. Germanizacija ni mogla doseči svojega cilja v dobi "prosvetljenega absolutizma" Jožefa II., ko

še ni bila narodna zavest posebno živa in ko se je propagirala s kolikor toliko humanitarnimi metodami; raznaroditev je postala nemogoča, ko so se narodi po vsej Evropi začeli zavedati svoje nacionalisti in ko se je germanizacija in madjarizacija posluževala nasilstva, ki je neizogibno utiralo izzvati odpor.

Izgubilo se je pač dosti posameznih članov naroda. Posebno število Slovencev se je skrčilo. Ali naroda v celoti ni bilo mogoče ubiti; posledica vsega zatiranja je bil nacionalen boj, ki karakterizira vso notranjo politiko Avstrije in nima enakega na svetu.

Toda če ni bilo mogoče Jugoslovancev pripraviti ob jezik in njih narodne posebnosti, je bilo vendar njih razkosanje doseženo. Dualistični sistem monarhije, pobušan s tem, da se je cepitev nadaljevala še v vsaki polovici, je napravil Jugoslovane politično, gospodarsko, kulturno in socialno brezmočne. Politično je bilo vsako njih združenje kratkoma nemogoče. Ali avstro-ogrski avtokratični sablonizem je preprečil tudi vsako drugo vzajemnost. Nobeno društvo na primer, pa naj je bilo tudi čisto kulturno, stanovsko ali socialno, ni moglo razširiti svojega delokroga čez politične meje. Literarno društvo na Kranjskem ni smelo imeti članov ali celo podružnice na Hrvaškem. Hrvat zdravnik iz Dalmacije ni mogel pripadati organizaciji hrvaških zdravnikov v Zagrebu. Kljub svojemu znatnemu skupnemu številu so bili Jugoslovani na ta način obsojeni na življenje v najtesnejših okvirih, kar je služilo v prvi vrsti namenu, da se jim onemogoči politično uveljavljanje, pa tudi še podležemu naklepu, da se jim čim bolj zapre pot do kulture in siloma iz njih napravi "inferiorno pleme", kakor so vladajoči radi označevali Jugoslovane. Ta karakterizacija je bila pač skrajno krivična, kajti faktično so porodili Jugoslovani skoraj na vsakem polju kulture, naj je gre za umetnost in literaturo ali za pozitivne znanosti, prav znatno število stvarjajočih talentov, in le njih politična zapostavljenost je kriva, da je le malo takih imen znanih širšemu svetu.

Kako je sistem metodično ustvarjal kulturne težave, kaže med drugim na primer dejstvo, da niso imeli izpiti na zagrebškem vseučilišču veljave v Avstriji, kjer pa niso mogli Jugoslovani na noben način dobiti svojega vseučilišča. Dasi bi bilo za Hrvata iz Dalmacije ali Istre, pa tudi za Slovence najbolj naravno, da bi študiral pravo ali filozofijo v Zagrebu, ni mogel tega storiti, ampak se je moral vpisati na kakšno nemško univerzo v Avstriji. Namen takih šikan je pač tako očiten, da ga ni treba posebej razlagati.

Dokler je bila Avstrija in Ogrska ogrožena od turških napadov, so živeli Hrvati v takozvani Vojaški granici v popolni militarizaciji in bili dobri za večne stražarje. Ko je ta nevarnost že davno minila in se je "Granica" razpustila, so za nagrado dobili zatiranje in razkosanost.

Tako se je med Jugoslovani ustvarilo stanje, ki je bilo še najbolj podobno položaju kakšne osvojene kolonije. Avstrija je tudi z drugimi narodi ravnala krivično in despotično, kajti sanje Habsburčanov so šle vedno za strogo centralizirano in germanizirano državo. Ali ravnanje z Jugoslovani, ki so občutili na največ absolutizma in vseh mogočih oblikah, je imelo še posebni namen, da se prepreči na jugu naravna konsolidacija naroda, ki bi bila mogla ovirati imperialistične nakane črno-rumene monarhije na Balkanu. Trpeli so pod tem ravnanjem kajpada najbolj neposredno Ju-

goslovani sami, ali obenem je bilo to ravnanje nevarno svetovnemu miru. Sedanja vojna je žalosten, ali mogočen dokaz te ideje.

III.

Sedaj se v Avstriji resda mnogo govori o miru in véasi bi se zdelo človeku, če čita Seydlerjeve, zlasti pa Černinove govore, da je habsburška monarhija le po kakšni nesreči zabredla v vojno in da ima za bodočnost same plemenite, celo demokratične namene.

Avstrija je sprejela načelo miru "brez aneksij in vojnih odškodnin," in je akademično celo priznala pravico samoodločevanja narodov. Toda doba odkritosti še ni pršla za cesarsko kraljevsko diplomacijo, in zdi se, da ne pride nikdar.

Mir brez aneksij — to pomeni za Karlove državnike v najboljšem slučaju, da ne pričakujejo od sedanje vojne nobenega novega deželnega roparja. Če bi bila Avstrija le v nekoliko boljšem položaju, se ne bi niti takemu plenu odrekla; morda bi namesto besede aneksija porabila izraz "regulacija meje", ampak otrok ne dobiva značaja po svojem imenu. Pri konferenci nizi bi se prav gotovo pojavila uljudna želja po "majhnem koščku" Srbije, da bi bila pot do Carigrada neprekinjena. Tudi gora Lovčen je objekt avstrijskega hrepenenja.

Ni pa niti potrebno, da bi se teritoriji formalno anektirali, pa se vendar lahko doseže enak cilj kakor z aneksijo. Kdor se je bavil z avstrijsko politiko, ve, da smatra Albanijo za deželo svojega opravičenega vpliva. Ogromne svote so se med Skiptetari potrošile za avstrijsko propagando. Ljubezem, ki jo je oficijelna Avstrija izkazovala Albancem, je bila véasi kar ginljiva, ali bila je tiste vrste ljubezem, ki bi najrajša požrla ljubljena. Albanija dobi lahko samostalnost na papirju, toda avstrijska diplomacija bo porabila vso svojo spretnost, da bo "neodvisna" Albanija de facto njena provinca. Saj so se reptilski učenjaki že dovolj trudili, da bi dokazali "vitalne interese Avstrije v Albaniji."

Načelo miru brez aneksij pa pomeni vendar še nekaj drugega, kakor da se ne kradejo dežele na novo. Če priznava Rusija Finski neodvisnost, če naglašata Wilson in Lloyd George potrebo, da se popravi greh aneksije Alzacije in Lorene, tedaj bo težko priznati Avstriji privilegij, da obdrži, kar je prej pokradla. Radi bi pa videli Černinov obraz, če bi se mu reklo, da je treba oddati na primer Bosno in Hercegovino.

Avstrija odobrava tudi mir brez vojnih odškodnin. To se njenemu zunanjemu ministru lahko verjame, kajti praktično rezultirajo njegove ideje v tem, da ne bo treba Avstriji nič plačati. To bi veljalo, če bi ne bilo drugačnih odškodnin, kakor vojne kontribucije, takorekoč globa, ki jo nalaga zmagovalce porazenemu s pravico svoje brutalne sile. Ali kdo povrne škodo, ki jo je barbarska avstrijska metoda prizadela občinam in zasebnikom v Srbiji? Kaj bo s tem, kar je enostavno pokradla v zasedeni deželi? (Konec jutri.)

(True translation filed with the postmaster at Chicago, Ill., February 12, 1918, as required by the act of Oct. 6, 1917.)

*Amsterdam, 11. februarja. — Berlinske vesti pravijo, da obsega mirovna pogodba med Ukrajino in centralnimi silami vzajemno odpoved vseh povračil vojnih stroškov in vojnih škod; obojestransko vojnim ujetnikom je dovoljeno, da se vrnejo domov, ali pa da ostanejo v deželi, v kateri so bili vjeti ali pa da odidejo v kakšno drugo deželo. Gospodarski stiki se obnovijo.

Socializem in vera.

Često se očita, da so socialisti brezverci. Docela neprav. Ločiti se mora socializem od socialno-demokratične stranke. Socialno-demokratična stranka je praktična, politična in ekonomska stranka, ki ima v politiki cilj, da spravi delavsko ljudstvo do vlade v državi in ki ga zbira in vodi v ekonomičnem boju proti zlorabi bogastva in dela, proti kapitalizmu. Zato so politične in strokovne organizacije tudi temelj in glavni obseg socialno-demokratične politične stranke.

Res pa je, da ima socialno demokratična stranka višje, idealne cilje in da se ti vjemajo z vsebino in cilji socializma. Socializem je, lahko rečemo, velik znanstveni sistem. Spira je bil socializem le nauk, da so vsi človeški pojavi — javni človeške družbe in stremjenje to družbo prenoviti in okrepati v prid velike mase človeštva proti izkoriščanju bogastva in izobrazbe malega števila ljudi. Socializem že po svoji besedi pove, da je nastal iz družabnih bojev človeštva in je moral nastopiti vidno v človeški zgodovini takrat, ko je postala vidna delitev človeštva na dva glavna sloja: gospodujočega in služočega. Zaradi tega je socializem v praksi ustvaril razredni boj.

Socializem temelji na razvojnem principu. Socializem je ugotovil, kako in zakaj se je razvijala človeška družba, in kaže na tej podlagi, kako in v kateri smeri, s katerimi cilji se mora razvijati naprej. Gonilna sila socializma je ravno pogled v bodočnost. To je ona velika idealna sila, ki jemlje tudi naše boljnoljub vse res inteligentne moči, tudi iz razreda kapitalistov.

Ker sloni socializem na principu razvoja, razširi človek v želji po spoznanju smerti in ciljev človeške družbe nehoti svoj pogled na obdajajočo ga prirodu. Vsled istega principa se tako družijo socializem z drugimi znanstvenimi sistemi, kateri so: naturalizem, subjektizem, estetizem. Tako predstavlja danes združen socializem, naturalizem in estetizem novo svetovno naziranje ter vsled tega načelnega, glavnega in lahko rečemo, edinega pravega nasprotnika starega svetovnega naziranja, ki se izraža danes v krščan-

stvu, veepjenem na starogrško kulturo in rimsko civilizacijo.

No, te znanstvene teorije ne spadajo v delokrog socialno-demokratične stranke, ki je, kakor rečeno, zgolj stranka s praktičnimi cilji. Tako ostaja socializem torične znanstvenikov, socialistov-teoretikov, ki pripravljajo novo svetovno naziranje, ki mora seveda v bodočnosti in potom svobodne šole postati last širokih mas, ako hočejo izkoristiti pridobitve politike in ekonomije v svojo moralno in umstveno povzdigo.

Ogledmo si sedaj od druge strani, kaj pravzaprav pomeni vera kot religija na sebi. Preden je človek spoznal približno obdajajočo ga prirodu in človeško družbo, je spoznaval sebe. In vsak človek, ki je spoznavaje svojo notranjost, lahko ločil tri glavne lastnosti ali sile v sebi; čustvo, razum in volja. Vi vsi, ki me poslušate, prav dobro ločite, da čutite, ljubite, sovražite, da hočete nekaj storiti, in da razločite, da mislite. Otroci, ki kolikaj telesno doraste, se skoro zave trah trojnih moči v sebi. Vere pa, ako ločimo prav človeške notranje sile, ne zasledimo kot nekaj takega edinstvenega, kot združbo čustvenega našega notranjega življenja in našega spoznavanja.

Razumemo ta pojem vere, če se ozremo v katerikoli obliki se je vera javila med človeštvom. Ako sežemo nazaj v prazgodovino človeka, in ko ga najdemo v prvih početkih, ko so vladale na zemlji vulkanske sile in sile vesoljnih potopov, takrat je bil človeški razum še nerazvit. Vladala so v človeštvu čustva in afekti pod groznim vtiskom vulkanskih erupej in uničujočega vodovja. Strah in groza sta morala biti najmočnejši čustvi v človeku in trdi vidimo, da se prav vera pri divjih narodih izraža iz tega čustva. Divji človek predvsem obožuje, kar je groznega, neznankega ali nerazumljivega, ali je že blisk na nebu, ali čudovita zver, ali strupena kača.

Prva oblika vere je tak fetišizem, to je oboževanje neke predobe, ki predstavlja ravno nekaj nerazumljivega, neznankega, groznega, ali tudi naposled grotesknega. Še danes zasledujemo fetišizem pri zaostalih dvjnih narodih.

V boju s prirodo se razvijajo človeški čuti, človeški razum. Kakor hitro človek spoznava prikazni v prirodi, se jih več ne boji, groza mine, in z njo se zožuje premoč efekta, premoč čustva nad razumom. Tako lahko rečemo že sedaj: prvi sovražnik vere je razum. Vidimo, da je torej najnižji duševni temelj vere čustvo zavisnosti od premočnega prirode, ki se v teku razvoja človeškega uma premeni v čustvo zavisnosti, ponižnosti in pokorščine do neznankega, velikega, vsega-mogočnega bitja. Z napredkom človeške omike stopijo prirodne sile v ozadje, in storila se je predstaviteljica človeške družbe, država. Pod nje okriljem se razvije družinska ljubezem, rodovna ljubezem, ljubezem do rodnih tal, tovarištvu v boju, zvestoba in različne lastnosti na človeku, ki se čislajo in vpoštevajo povsod, kjer priraja človeški rod do omike, ter tvorijo temelj sožitju človeka.

V judaizmu vidimo temeljni motiv vere: zavisnost od enega vsemočnega, strahujočega, groznega bitja; v krščanstvu se dviga izmed človeških lastnosti kot prva in najvišja: ljubezem do bližnjega, čustvo, ki se je moralo razviti vsled spolne, materine in otroške ljubezni, poleg čustva grozote in zavisnosti v človeku, z vso svojo silo. — Ljubezem tvori tako drugi sestavni element vere.

Človek v boju s prirodo povečuje svoje moči, blaži svoja čustva, razširja svoj razum, in vladajoče postaja hrepenenje in stremjenje po višjem, po boljšem: čustvo sreče, iskanje sreče. Kakor je nastalo pri človeku čustvo zavisnosti iz razmerja v vsemočeno prirodu, kakor je čustvo ljubezni nastalo iz dotike med ljudmi, tako je nastalo čustvo sreče iz stremjenja po višjem in boljšem, je izraz egoizma, ljubezni do samega sebe. In to je tretji sestavni del vere.

Vidimo torej, da sloni vera na treh velikih gonilnih čustvih: na čustvu zavisnosti človeka od premočnega bitja izven njega, čustvu ljubezni v zvezi človeka s človekom in čustvu sreče, hrepenenja po povišanju samega sebe. Kjer čustva prevladujejo, tam prevladuje tudi

vera nad človekom in vera je bila v treh sestavnih glavni delih gonilna moč človeka k omiki. Tudi danes tvorijo največji del čustev v človeku imenovana tri glavna čustva, zato človeka še danes vlada najbolj vera.

S stopnjevanjem človeškega razuma peša in jenjava čustvo zavisnosti od prirode, zavisnosti od vsemočnega bitja, zato tvorita vsebino vere pri modernem človeku ostali dve čustvi, to je čustvo ljubezni do bližnjega in čustvo sreče. Lahko bi rekli, da se ločita v stopnjevanju teh čustev staro krščansko svetovno naziranje in moderno svetovno naziranje, ki se izraža tudi v socializmu. Tam pred vsem čustvo zavisnosti, tu čustvo bratske ljubezni in enakosti ter hrepenenje po sreči posameznika v človeški družbi.

Kakor vidite, lahko imenujemo socializem vero, blažjo in višjo od krščanstva. In zopet lahko poročemo: razum je glavni in temeljni sovražnik krive vere, babje vere in poganstva. Zato pa je tudi glavni sovražnik klerikalizma, to je organizatorjev slepe vere, slepe pokorščine. Ločiti pa je pojav klerikalizma kot družabni pojav strogo od onega vere, kajti vera je dana in vero ima vsak človek in je sestav njegove notranjosti, klerikalizem pa je pojav kakor fevdalizem in drugi enaki družabni pojavi v teku človeške zgodovine. Klerikalizem ne pomeni nič drugega, kakor zlorabljanje verskega čuta po organiziranem sloju malega števila ljudi v svrhe, da izkoristijo verno ljudstvo sebi v prid in v varstvo svojega gospodarstva.

Ločiti pa moramo tudi konfesijo ali veroizpovedovanje od vere ali religije in klerikalizma. Ako je socialno-demokratična stranka ona armada, ki se z vso silo bori proti klerikalizmu kot nezdravemu, gnjilemu socialnemu pojavu, se ne more reči, da se socialno demokratična stranka bori proti konfesiji. V bistvu je socialno demokratična stranka interkonfesionelna, to je da priznava vse konfesije kot obstoječe in enakopravne. S konfesijo združen je pojem cerkve, to je organizacije ljudi, ki so združeni kot ena celota na podlagi ene konfesije. (Dalje prihodnjé.)